

УКРАЇНЬСЬКА ЧАСОПИСЬ
ВИХОДИТЬ У КАТЕРИНОСЛАВІ ДВІЧІ НА МІСЯЦЬ.

1-го августа 1912 року.
Рік другий.

№ 13—14.

КАТЕРИНОСЛАВ.
ЦІНА 10 к.

У М О В И П Е Р Е Д П Л А Т И:

на рік 2 р. 40 к., на півроку 1 руб. 20 к., на 1 міс. 20 к., кожне число нарізно 10 к.

Гроші треба посилати виключно на адресу: Катеринослав, Проспект, книгарня М. Лозинської для редакції „Дніпрових Хвиль“. Просимо шановних передплатників, посылаючи гроші, подавати точно вище зазначену адресу.

ЗМІСТ: Учительські курси і українство. Поезії—Т. Романченка. Вигадки націоналістів про українців—Ів. Нечуя-Левіцького. Пам'ятник Запорожцям, що першими прибули на Кубань.—В. С—тй. Українська гімназія—Евгена Ялого. З українського життя.

Читаючи треба вимовляти й як Ї: риба—рыба, І як и: сини—сины, є—йє мое—мойе, є—з тебе—тебе.

Учительські курси і українство.

За останні роки наші земства на Україні почали влаштовувати влітку курси для народних учителів. Запрошуються відомі лектори, або місцеві, свої, або і з столиці, і читають цілі курси з усяких наук, а найбільше з таких, що особливо важні

та цікаві для народнього вчителя: з історії, з літератури, з природознавства, про те, як навчати арифметики, або російської мови, з психології та ин. Земства на свій кошт посылають учителів у губернський город, а там дають їм квартиру, а часом і харч. З'їздиться учителів по кілька сот душ, і тягнуться тії

курси по кілька тижнів. Не завжди все гаразд обходиться, частенько трапляється й таке, що вчителі чогось ремствують... От хоч би і в нас, у Катеринославі. Торік, як скінчилось читання лекцій на курсах, то зараз же учителів повигонили з тієї квартири, де вони стояли, повикидали просто на вулицю. Цей рік нарікали вчителі, що дуже рано почалися курси, не дали часу й передихнути вчителям після важкої роботи за весь шкільний рік. Були й ще нарікання, може не так голосні, бо й незручно було їх дуже отверто виявляти, але такі, що чути їх було не тільки у нас, але й у Полтаві, у Харькові, у Києві... Це нарікання, що на курсах менше усього читалося лекцій про те, що повинно бути таким дорогим та цікавим учителям з України: про рідний край, його історію, літературу, про таке болюче й дошкульне у нас питання, як навчання дітей у школі нерідною мовою.

Справді, те, що для сторонньої людини здавалось би зовсім простим та ясним, у нас якось страшенно заплуталося, закрутилося... Говоримо за науку українознавства на курсах. Немає нічого більш натурального, як те, що на курсах треба б говорити за найбільш потрібні й цікаві для вчителя питання. Живе він на Україні, працює серед українського народу, виховує і вчить його молоді покоління,—треба ж йому знати і історію цього народу, і його письменство, його мову!

Коли заходе річ про те, як учи-

ти, про методіку, то неминуче доводиться натикатись на питання: як же бути в тій школі, де діти являються, не знаючи зовсім мови, на якій ведеться навчання? Як же їх навчати арифметики, російської мови й правопису, коли вони хіба через десяте розбірають, що ім учитель каже? Якого ж методу тут додержуватись? Оттут би й треба навчити учителів, як ім поводитись, щоб наука доводила до пуття, тут то й цікаво почути голос досвідченої, тямучої у цій справі людини.

Але на великий жаль у нас усі ці питання належать до заборонених, яких і торкатись неможна. Он у Харькові, так просто адміністрація заборонила читати «южно-руську історію» та «южно-руську літературу», так що земству й клопоту ніякого небуло з тими небезпечними науками. Упорядчики наших курсів у Катеринославі і самі не думали заводити курси, де щось говорилося б про українознавство, нехай йому цур, мовляв! І лекторів таких усе запрошено, що од їх не можна було сподіватись, щоб вони про українство забалакали та прихильно за його обізвались. Одного Д. І. Еварницького запросили на археологію, та й то, певно, тільки тому, що як же без його обійтись, читаючи у Катеринославі про археологію Катеринославщини! Так само як гонять «український дух» з народньої школи, так само старались наші земці викурити його і з курсів. Хоч пора б уже зрозуміти, що тим самим виганяється і живий дух

з школи, вбивається її душа, і до того—зовсім безцільно! Ну що цим можна досягти, отим «духоборством»? Переіначити людську вдачу? Примусити українців одцуратись од свого краю, виницяти в їх серцях почуття любови до всього свого рідного? і як би це справді сталось, то хто б од цього виграв? Чи держава, чи народ? Кому й на що потрібні виродки, для яких нема нічого святого, ні рідного краю, ні кривих людей!.. Та про це дарма й говорити! Скільки вже про це говорилося й писалося, так що ж зробили з людьми, які навмисне хочуть бачити все не таким, як воно є, а через якісь окуляри, де воно губить свої справжні форми і здається Бог зна чим. Та видно правду каже московська приказка: «гони природу въ дверь, она войдетъ въ окно».

Так і з нашими учительськими курсами. Хоча офіційно й слова немає в їхній програмі про Україну та про всякі питання, з нею звязані, аж дивишся,—то тут, то там щось і проскочить: там лектор за нашу минувшину згадає, другого лектора—слухачі запитують, і він не вдержиться, та й скаже про велику вагу навчання рідною мовою, про те, що найрозумніше було б спочатку вчити дітей тією мовою, яку вони змалку дома чують, якою до їх рідна мати промовляє. Самі вчителі виявляють великий інтерес до українства, бо це ж їхнє рідне, дороге ім. Забороняють виставити на курсах поруч з іншими шкільними книжками і книжки на українській мові,—вчи-

телі купують ті книги. у книгарні! Хоч як затуркані та залякані наші сільські вчителі, а дивись, вистачило в їх одваги пересилати одне одному привітання на українській мові, як це зробили Полтавці й наші Катеринославці; підносять адреси улюбленим лекторам—на українській мові; посилають привіт галичанам, що борються за український університет у Львові. Все це робить сила любови, яка сильніша за силу страху.

Для людини безсторонньої, не засліпленої політиканством, не затуманеної ніякимивигаданими страхами, «жупелами», як кажуть, оці всі факти повинні б показати, що в цій любови до свого рідного є якась природа, стихійна сила, сила, котру не можна утворити знарощно, штучно. І коли так, то треба не боротись сліпо з цією силою, витрачаючи дурно енергію, а подбати, щоб направити її так, щоб вона принесла користь і справі шкільній, і інтересам самої держави (у нас, бачите, усе репетують за якийсь «сепаратизм», за якесь лихо, що ніби може стати од українства для держави). Не побоявся ж міністр народньої просвіти Кассо завести у нові програми науки російської мови для гімназій навчання й української та білоруської мови, бо ці мови—не чиясь вигадка, не якась там «інтрига», а тисячелітній історичний факт, і не знати мов, на яких говорить три з половиною десятки мільйонів людей у державі, це все одно, що жити в хаті, і не знати дверей та вікон.

Але щоб збагнути такі прості,

елементарні істини, треба певно десь мудрішої голови, ніж тая, що од імени земської управи обізвалась до вчителів, коли закривались курси у нас, у Катеринославі. Маємо на думці промову члена управи д. Яковлева (промова ця приведена у нас нижче). Цей добродій побачив усе лихо в народній школі од того, що вчителі пристрастні до «малоруссаго нарѣчія». Ех, як би то! Як би то наші вчителі мали повну волю своїйому «пристрастію», може б тоді не було у нас «рецидиву безграмотности» (такого, що хлопець виучиться у школі, а потім усе чисто забуде вдома і знов стає неграмотний, бо те, чому навчивсь у школі, зовсім чуже для його!), може б ішла у нас наука по школах хоч так, як у Великоросії, може б не вражали ми сусідів своєю темнотою й некультурністю, ми, що колись дивували людей чужих своєю освітою й культурою! Але для д. Яковлева пояснення українською мовою того, чого діти не розуміють—звісно, не таке пояснення, яке вигдавав у своїй промові д. Яковлев, це тільки «затемнення яснаго»! Добре пану Яковлеву, що він не вчився у нашій народній школі, ні вчителем її не був! Добре для його й те, що він забув, або не знає, що колись (не так і давно!) вчителював в Александровському повіті звісний барон Корф, який твердо й непохитно признав, що в народній школі на Україні мова повинна бути українська. А коли він сам бачить, що чим далі, то результати шкільної науки у нас по селах стають усе гірші, то це ж і є

наслідок того, що наша школа немає язика, так само, як і народ наш бідолашний, немає язика: такий народ не може робити культурного поступу, і добре ще, коли б він не йшов назад! Цього той не може збагнути д. Яковлев, хоч це добре зрозуміли народні вчителі, які привітали його промову приглушеним свистом! У цьому розумінні вчительством справжнього порядку річей—одинока наша надія, що народня школа на Україні колись зійде з своєї мертвої точки.

Хвиля.

*Сходе місяць над водою,
Мов ті перли промінь сле,
І цілує сонну хвилю,
В срібло, злото убірас.*

*Шепче казку їй таємну
Про красу і про кохання,
Про зірки, що ясно сяють,
Про небесні равоння.*

*І проснулась сонна хвиля,
Мов русалка випливає,
Казку слухає таємну,
Під промінням ясним сле.*

*Підійма високо груди,
Із лілей плите віночок,
І веде посеред річки
Із русалками таночок.*

*Задививсь на хвилю явір,
Що схилився над водою,
Простягнув до неї віття,
Чарувавсь її красою.*

*А чудова, ніжна хвиля
То пливе, то знов зникає,
Співає пісню мелодійну,
На проміні сріблом сле.*

Т. Романченко.

Вигадки націоналістів про українців.

В перші книжці „Русской Мысли“ за 1912 рік професор Струве помістив статтю з заголовком „Обще-русская культура и українській партикуляризмъ“, в котрі він веде свої змагання, з якимсь українцем, що написав до його лист за сього—часні українські справи. В відповідь на цю статтю д. Жигмайло написав невеличку полемичну статтю в „Дніпрових Хвилях“ з назвищем: „Що про нас пишуть“, в котрі сказано багацько правди, що стосується до поглядів д. Струве на сьогочасне становище України як національне, так і соціальне. Він неправдиво дивиться на завдання й потяги (стремленія) теперішнього національного ворушіння на Україні та ще й на лихо збілшує ці завдання. І вийшло в д. Струве так, що він змагається й—войюється з вітряками, це б то з своїми ж таки вигаданими гадками й уявліннями за нашу національну невеличку ворушню, білше письменську й просвітню, ніж соціальну та політичну.

Без усяких статистичних чисел в руках, просто таки навмання, д. Струве наважливо каже, що ніякої опрічньої культури на Україні нема и не буде вже з тієї причини, що в наш час на Україні цеж культура загалом великоруська, як от торголя, промислівство, фабріцька справа, капіталізм, бо, мов, все це великоруське і стоїть і держиться великоруськими капіталами... усе це говоре великоруською мовою, навіть капіталізм балакає не „по-малорусски“, а „по-великорусски“, хоч цей капіталізм часом і таки добре лається з українськими мужиками по-українські (додам я од себе).

Українці нездатні до торговельної справи, каже він, бо за це ще передніше засвідчив Ів. Аксаков (побувавши тільки на ярмарках в одні Харьковщині), котрий і написав свою чудову (?) статтю „объ українскихъ ярмаркахъ“. На усю Україну, каже д. Струве, сунуться великоруські „офені“ та коробейники з Орловської, Владимирської й инчих великоруських губернь, і коли українці не заводять в себе торговельного діла, то сама великоруська торгівля йде до їх господи з крамом. Деякі великоруси, старовіри, коробейники посовуються і в Новоросійський край, осідають по українських містах назавжди і заводять там свої крамниці і т. д.

Читаю я це, і міні здається, що я читаю якісь мемуари та згадки за давні часи, коли я ще був незмисленим хлопцем в сорокових роках. Тоді і справді що року в осени і взімку густо вешталась коробейники чи щетинники, як їх звали люде в нас, розносили по селах в Київщині свій крам, потрібний спеціально для селян, стрічки, стьожки, сережки для дівчат, голки, наперстки, хустки, ножі, пистрю, ситець и т. д. Продавали цей крам за гроші або вимінювали на щетину. Молодиці зумисне обскубували щетину перед Різдом, коли звичайно колють кабанів, й ховали її, як крам, на обмінок за деякі закупки. Але вже з початку шістьдесятих років вони десь зчезли, і я, живучи на селі, не бачив їх більше, та й не бачу ні одного й теперічки. Питав я в бувалих людей, де вони подівались, і міні кажуть, що вони певно направились і подались з своїм крамом на Донщину та на Кавказ.

Д. Струве мабуть знає тільки Харківщину і не знає гаразд України. Може в Харківщині йдосі ве-

штаються, або й осідають по міс-
тах великоруські коробейники, але
в нас, на правобережні Україні, ні
один не осівся с крамом,... бо єв-
рейські крамарі потім згодом захо-
дилися постачать усей потрібний
для селян крам на ярмарках в на-
ших містечках і витіснили коробей-
ників, котрі передніше йшли на
заробітки з нужди з великоруських
убогих губернь, бо нужда й бід-
ність та недостача хліба силують
людей братись за усякові способи
для свого животіння, в чому наші
хлібороби й давні чумаки, білше за-
можніші, не почували ніякісінької
потреби десь инде шукать хліба. А
коли вони йдуть на літо на заробі-
тки в степи, або на Бессарабію,
або в Донщину і навіть у Крим, то
тільки через те, що там оплата пра-
ці була білша не вдвое, а часом і
втрое, ніж у себе вдома в помі-
щиків. Бо за це я своїм досвідом
добре дізнався, живши довго на
Бессарабії. Тепер у нас на Україні,
Польщі і по Великоросії никають
по селах венгри, як їх звать у нас
на селах, це б то карпатські слова-
ки, але вони развозять крам не для
селян, а для панків по сахарнях
та підпанків. І їх силує тинятись
по всі Росії нужда, бо в їх горя-
ному краї люде сіють тільки овес,
як і наші горяни русини. І ці на-
ші земляки, карпатські русини ви-
робляють взімку силу усякових ко-
шиків, навантажують ними здоро-
вецькі балагули і везуть цей крам
через Польщу аж до Волги, а роз
продавши цей крам по селах і міс-
тах, аж до Нижнього-Города, верта-
ються додому пішки, продавши коні
й балагули... Таку балагулу з ко-
шиками я зострів на Підляссі в
Білі й у Седльці і дізнався од „рус-
наків“, чи русинів, де вони збува-
ють свій крам, і які в їх заробітки.

Тепер я їх уже не бачу на Україні, бо
це кустарство-плетіння кошиків ду-
же розвелося проти Києва за Дніп-
ром, де сила лози, та в подільські
губернії і ці кунстарі теперички
постачають усяких кошиків і ма-
лих, і кошиків—скринь на усі крам-
ниці в Києві і по краї. Як я бачу,
д. Струве зовсім не досвідчився за
цю причину усякого способу заробі-
тків в усякових нужденних селян,
і робить хапком і назря свої не-
правдиві умовиводи. Але це виходе
так, що й українці, й словаки з ну-
жди та бідности торгують і в Поль-
щі, і навіть в Великоросії.

Далі потім д. Струве проведе
надто сміливо й наважливо ту дум-
ку, що загальновеликоруська куль-
тура так опанувала Україну, що
Україна, мовляв, живе й животіє
на світі тільки великоруською тор-
гівлею й великоруським капитализ-
мом, великоруськими грішми і в
торгівлі, і в промислівстві, і в фаб-
рицьких справах загалом, навіть в
сахарських. Такий наважливий по-
гляд він підпирає тим, що велико-
руська торгівля панує і в Харькові,
і в Сумах, і всі дрібні великоруські
крамарі в розносні торгівлі сповня-
ють і Лубни, і Черніговщину, і уся-
кі там Лохвиці і т. д., принаймні в
„розносному“ крамарстві. Що це мов
правда, можна сміливо обернутись
до статистичних виписів. Але як
вже зайшла в його мова за право-
бережню Україну, за „юго-запад-
ний край“, аж тоді він схаменувся
і згадав... за євреїв, і за їх частку
—в загальних торговельних спра-
вах на Україні і в торговельному й
промисловому капитализмі. Але це
вже зовсім не єсть великоруська
поміч Україні. Виходило вже так,
що і справді треба б хоч трохи об-
піратись на ґрунт статистичний і не
балакать так наважливо... навмання.

Що ж показує і справді статистика? А вона показує от які данні факти. У „Вѣстникъ Европы“, коли не помиляюся, за 1909 рік, була надрукована чимала виписка з статистичної книжки д. Субботина про торговельні й промислові данні на Україні (й потроху в Білорусії й Польщі). Як каже автор цієї книжки, він довго збірив ці факти в нашому краї, і загальні виводи його от які. На правобережні України в руках євреїв опинилось дві третини усїєї торгівлі й промислївства, окрім фабрик та сахарень, а одна третя частка ще держиться в руках українців (але не великоросів); за Дніпром євреї вже захопили в свої руки цілу половину торгівлі й дрібнішого промислївства (я розумію, що тут йде мова за Черніговщину й Полтавщину); далі, в Білорусії, на Литві й Польщі в єврейських руках знаходиться чотири частки с п'яти часток, і тільки одна п'ята частка ще зосталась в руках білорусів, литовців та поляків. Ми додамо од себе, що в Галичині руські й польські, а найбільше ві Львові, уся торгівля навіть з бакалійними й овочними крамничками—усе в єврейських руках (як я сам кмітив за цією справою сумисне у Львові, в Чернівцях, та в Сучиві). Те ж саме треба сказати і за Бесарабію. Згадавши за юго-западний край та правобережню Україну, д. Струве запикнувся... і аж тоді згадав за ... статистичні данні.

Д. Субботин, роблячи такі виводи, врешті каже, що на правобережні України в руках єврейських двох третин купців і промисловців капитал менчій, ніж той капитал, котри обертається в руках третьої частки купців християн. І міні здається, що це залежить од того, що єврейські крамарі в малих по-

вітових містах і містечках заводять крамнички маленькі, сливе нікчемні з дуже мізерним капиталом; та і в Києві тільки одна єврейська фірма Шварцмана на Подолі красною краму видатна й багата, а не багатіша од фірми Слинка, котра завела вже чотири магазини мануфактурних та шовкових виробів.

А от статистичні факти за торговельну купецьку справу в самому Києві. За кільки передніших років в Києві, як за це оповіщали в місцевих газетах, видано торговельних засвідчень єврейським купцям 200 по перші гильдії, а не єврейським купцям трохи більше, як 200; само по собі багато менше по перші й багацько по другі гильдії... ці не єврейські купці сливе усі українські, місцеві Київські. Між ними є й фірми заґряншні, як от чеські, є й кільки магазинів заґряншних з хліборобськими й инчими машинами й залізними знаряддям. І міні самому було дивно, що між ними в Києві великоруських магазинів тільки два чайних (передніше їх було більше), один бакаліями, один з чемоданами й усяким дорожнім крамом, на Подолі один рибний Суворова, один з Ярославськими полотнами і два магазини Московських з церковними предметами, та Абрикосов оце недавно завів магазин конфект. Оце вони усі. Є ще загальний склад фарфорового посуду, та прохорівський трьохгорний склад Московських матерій. Бо треба зауважити при цьому, що в усіх магазинах Лодзінські та Білостоцькі виробу матерій та сукон вже давненько зовсім витіснили в Київі скрізь по губерні поганчі од їх Московські суконні матерії. При цьому треба сказати, що на Хрещатику, де скупчені с півтори сотні найбагатіших українських й инчих магазинів, єв-

врейських магазинів усього двадцять, бо в час страшного погрому було зруйновано тільки 20 крамниць, та й тіх частка була не величкі магазини. Еврейські дрібні магазини скупчені на бокових улицах та на Подолі, і третя частка їх це магазини готової одежі. Через те то й капітал в обертанні єврейських купців багацько менчий.

Треба додати до цього, що дрібна торгівля в Києві уся в руках українців, і тільки де-ни-де сидить у крамниці великорос. Бакалійних крамниць роскидана по всіх улицах сила. Усі вони в руках не міщан, а захожих селян, котрі служили то за лакеїв, за дворників, офіціантів. Всім їм не було для чого й вертатися на села од недостачі поля, і їх нужда присилувала покинуть уподобне їм хліборобство і кинуться на торгівлю, як і инчих перекупців та перекупок у Києві. Чи виїду на Поділ в неділю на точок, де стає недільний базар, скрізь суспіль бачу наших людей, котрі обзиваються до мене українською мовою. Цей ряд навіть букинистів, продавців рям, картин, готової дешевенької одежі, усі рундуки, кіоски, й столи на пляцу на Подолі й на базарах,—усі українські, і меж ними навіть дуже мало трапляється євреїв або великоросів. Навіть продаж газет та фотографічних карточок по всіх вулицях і усяка розносна торгівля робиться українцями, котрі були зайшли в Київ то на фабрики, то служили в Києві за приказчиків по магазинах. Усякі ремесства, промисли й майстерство, як от шевство, кравецтво, шевці й слюсарі, робітники на залізнодорожних майстернях і на гамарнях і літейних заводах усі— в українських руках. Тільки українські золотарі й часовщики жаліються міні, що в їх одбивають

роботу й сливе витісняють золотарі й часовщики єврейські, і вони скупчилися в „художницьку спілку“—артіль і завели свій спільний магазин.

В наших повітових містах та містечках в трьох губернях краю всі мизерні крамниці в єврейських руках, і меж ними побачиш хіба п'ять або шість крамниць українських. І я нігде не бачив там великоруського купця, навіть в такому здоровому містечку, як Біла-Церква. Окрім того і по всіх містах трьох губернь нашого краю, по селах багацько позаводили споживальник та потребительних товариських крамниць. В Київській губ. заведено їх по селах 480, а в Подольській—450, як подавали звістки по газетах. Само по собі спільники цих торговельних спілок місцеві багаччі селяни українці. В Подольській губернії за цю справу пеклюються навіть дідичі (поміщики) поляки або католики українці, котрі ставляють себе там зовсім в инчі стосунки до нашого народу, ніж галицькі поляки, і спріяють розвиткові селян, дбаючи за їх добробуття, навіть завівши просвітній народній орган „Світову Зірницю“, котра передніше од усього дбає за заведення й закладання по селах спільницьких крамниць, посилаючи по селах навіть зумисних напутників (інструкторів) по цих справах. Це усе збільшує загальний торговельний процент на Україні і в числі крамарів, і в обертанні торговельного капітала загалом по нашому краї. Заведіння цих потребительних крамниць все більше по селах, і ця справа посовується уперед, не спиняється, маючи напутників і порадників на з'їздах кооперативних діячів то в Києві, то в Білі-Церкві. Чудно міні й те, що д. Струве дає загальний присуд такий, ніби—то Україна живе й животіє

великоруськими капіталами у всьому, навіть в фабрицьких та ще й сахарських справах. І це в його мова мовиться так само навманя. В нашому краї, як відомо, багацько сахарень, гуралень (горілчаних заводів), броварів (пивних заводів) та питлів (крупчаток). В одні Київські губерні 72 сахарні. Ніяк неможна сказати, та ще й сказати наважливо, що вони животіють на великоруські капітали. Та й заводи їх в Київщині не великироси. За це заведення в нас у Київщині сахарень, за його історію д. Пав. Іван. Клебановський вже давненько подав статтю в „Кіев. Старинѣ“, зібравши „історичні матеріали про сахарню“ Яхненка і Симиренка в селі Млієві, недалеко од м. Городища в Черкаському повіті.

Першу сахарню заклав в Київщині застрянишний німець д. Єнні в Липовецькому повіті, другу завів граф Воронцов в с. Орловці, в Черкащині, а третю брати Яхненки та їх зять Симиренко в с. Млієві коло м. Городища, а зараз потім заклав одну сахарню дідич Головінський в м. Стеблеві, в Канівщині, а другу в с. Миколаєвці коло Каніва. Цей дідич був с перевертнів, котрий оженився на варшавянці і таки добре заводив полонизацію в Стеблеві.

Як мій панотець спитав його, чом він не зветься Гловінський (по польський голова—кглова), а Головінський, він одказав, що, мов, його рід йде од захожого з Великоросії Головінського. Він же завів у Стеблеві і суконну фабрику, питель і бровар. Яхненкова сахарня, як відомо, ліквидувала і зосталаєть тільки сахарня Симиренка—сина в с. Сидорівці, в Канівщині. В теперішній час на великоруські капітали збудовані сахарні є тільки в м. Городищі—графа Воронцова, в м. Смі-

лі—графа Бобринського (котрому поставляний у Києві пам'ятник—„за розвитіє свеклосахарнаго дѣла въ краѣ“) і небіжчика корсунського князя „декабріста“ П. П. Лопухина в с. Селищі, є одна сахарня, збудована євреєм Израїл. Бродським в с. Лебедині, в Чигиринському повіті. Окрім трьох згаданих мною великоруських сахарень, та сахарні д. Симиренка, та двох сахарень графині Браніцької, та сахарні в уділові маєтності, решта сахарень, заведяних дідичами в нашому краї, акціонерні—по капіталу, товариські, а ті їх акції чи пайки купують місцеві люде усякові, і кияни, й урядовці, й духовенство, євреї, і здається значна скількість акцій скупляна багатими місцевими євреями, і на ці капітали й животіють сливе усі сахарні, бо в закладачів сахарень не вистачає своїх капіталів.., щоб вести цю надто коштовну і часом небезпешну й хистку справу. За великоруський капітал тут і мови не може бути. Тут обертається капіталізм само по собі український, сукупний, переважно вийнятий з місцевої гуртової кишені—української людности. Треба до цього додати, що в одні Київщині є 85 дідичів (селян, котрі купули собі села) і 80 сільських громад, котрі закупили землі цілих сіл гуртом в спільці з допомогою позички з крестянського земельного банку. Д. Струве, як великоруський націоналіст, надто переборщив, забувши, про київського мільонера, небіжчика Николу Терещенка й його синів та зятів у Києві. Маєтності Николи Терещенка цінують в 120 мільйонів, котрі давали що-року чотирі мільйони проценту й заробітку. Ще не дуже давно він казав одному моему знайомому, котрий продавав йому своє село, що, мов, настав дуже не спрі-

яючий йому час, бо в його дармує в банках покладених грошей 19 мільйонів без усякого обертання, мов мертвий капітал. Як відомо, сини небіжчика й зяті мали тоді вже свої опрічні маєтності. Хто ж скаже, що капітали великоруські? Та й мільйонер Харитоненко в Сумах, в Харківщині, так само українець, і його капітали неможна залічить до великоруських, як д. Струве, як великоруський націоналіст, запевняє, що Україна животіє тільки великоруськими капіталами. Тим часом наші Київські партійні націоналісти аж репетують про націоналізацію сливе усіх капіталів в Росії, котрі буцім-то і в Києві, і навіть в Петербурзі й Москві загарбали в свої руки багатющі євреї. От і розбірай ці надто супротивленні погляди, міркування та гадки, котрі одні других знищують до решти! Київські націоналісти просто кажуть міні, що усі дванадцять Київських банків—жидівські, і животіють єврейськими капіталами. як усі банки в столицях. Само по собі, що це ілюзія наляканих єврейством людей, котрі ладні збільшувати усе, що їм не припадає до вподоби. А єврейський капіталізм цей живчик торгівлі і усякого промислівства й ремесл, нашим націоналістам дуже не сподобний і навіть кривдний. З цих усіх Київських банків три державних, бо їх завела казна, як і скрізь по великих містах, два місцеві спілкові „Кіевское общество взаимнаго кредита“ та „Городское общ. взаимн. кредита“ заведяні відомими киянами багатирями, куди записуються на маленькі пайки самі за себе кияни-українці і де нема ні одного єврейського пайка. Те ж саме треба сказати за „земельный банк“ і за „коммерческой банк“. Недавно єврейські

купці завели невеличкий банк для дрібного кредиту й другий давніший „промышленный банк“ і справді був закладяний на єврейські капітали. Тільки усі банкірські контори в Києві єврейські, бо дві українські контори замотались. Може решта банків, як от контори чи одділи „Волжско-Камскаго банка“, та одділ „Петербург. учетнаго банка“ та „Московскій учетн. банк“ і єврейські, може й великоруські, але ж через це неможна мати такого неправдивого уявління за великоруський капіталізм, який має д-ій Струве, або Київська партійка з 600 душ київських націоналістів, бо це була б вигадка та ще й химерна й тенденційна. У ці банки кладуться гроші усіх народностей в державі, як державний податок. А Україна, як показують дані, дає після обох столиць найбільший казенний податок по всій імперії. Самого акцизу з спирта, горілки та пива Київська, Подільська та Волинська губернії платять шістдесят мільйонів карбованців, а Черніговська губернія дає акцизну оплату за ці вироби вісім мільйонів. Великоруські губернії платять цього акцизу далеко менше, як пишуть в Петерб. „Земскомъ Дѣлѣ“. Я вже й не кажу за акциз з сахарень: він такий непомірно великий, що дідичі сахарозаводчики казали міні, що вони працюють не на себе, а на казну. І цьому можна йняти віри. Бо декотрі кажуть міні, що с ста тисяч заробляних на сахарі грошей, вони кладуть в свою кишеню тільки 20000 тисяч, а решту. це б то 80000 тисяч йде в казну на оплату акцизу.

Д-ій Струве, доводячи, що Україна животіє тільки великоруськими капіталами, буде правий в своїх поглядах хіба тоді, як він пойняв віри переліцці великоросів та українців

по усій Україні. В свій час Київські газети подали звістку за цю чудернацьку перелічку, надрукувавши виписку з „Перепису“ за Київський повіт. По „переписові“ вийшло, що в Києві 247000 тисяч жильців. З цього загального числа великороссів 131 тисяча, малороссів 71 тисяча, великороссів „іудейскаго исповѣданія“ 5900, малороссів „іудейскаго исповѣданія“ 3000, і білоруссів „іудейскаго исповѣданія“ 500 душ. В Київському повіті „почти половина великороссовъ, благодаря присутствію *большихъ городовъ*“ (це б то одного Києва). В Херсонській губерні по „перепису“ вийшло, що там сливе половина жителів губерні „великороссы“ так само, „благодаря присутствію *большихъ городовъ*“.

А діло вийшло так через те, що усіх тих, що записались в листках, що говорять звичайно великоруською мовою, усіх записали великороссами, навіть багатих капиталистів євреїв. І в цьому разі і справді виходе, що і в Києві усі капітали й торгівля—великоруські. Але кожному відомо, що той перепис—дутий (фіктивний), а не справдешній. Це те, що відомий німецький історик Шерр назвав „комедією все-світньої історії“ в свої відомі книжці. Але наші Київські „націоналісти“ добре тому відомі, що „перепис“ 1897 року пускає „ману“, і з цієї причини наші націоналісти й репутують, щоб направить усі свої силкування на саму суцність соціального живоття на „націоналізацію капітала“ по всі Росії, а найбільше капіталів у столицях, ніби-то захопляних євреями.

Міні навіть незрозуміливо, чом наше правительство не догляділо й допустило такі чудернацтва в загальному „переписові“ 1897 року. Я не дивуюся галицьким полякам,

котрі записуються польською мовою, і в ніх в переписах виходе от таке чудернацтво, що, мов, у Львові живе поляків 53 проценти загального числа жителів, євреїв 21 процент, а русинів 19 процентів. Але хто ж не знає, що у Львові, як і в Бердичеві, або половина євреїв, або і більш половини? Це теж по-своєму пускається „мана“, щоб виставить свою „дуту“ більшість в Галичині врівні з числом українців, щоб захопити усякову власть в свої руки і цім приголомшить австрійське правительство й пересвідчить його в свої перевазі в Галичині над українцями.

Ще треба додати, що в східній од Харківщини полосі, залюдняні українським племям, в Вороніжчині та Донщині (в Донщині живе один мільон українців), в руках українців усе і торгівля, і дрібніше промислівство, і ремество, бо там нема для їх конкурентів євреїв. Із цієї причини донські козаки їх недуже—то й люблять, як от у нас євреїв, бо донці народ простуватий, та ім нема й часу дбать за промислівство й ремество. За це добре досвідчилися ті люде, що довгенько пробували в Донщині. Те ж саме треба сказати й за Кубанську область, що я сказав за Вороніжчину.

В 1865 році я їхав на службу в Полтаву єврейською балагулою через м. Борисполь, через Хорол, Пирятин, Лубні й Решетилівку. Мене вразило і вдивило, що в Полтавщині скрізь по містах і містечках торгують в крамницях не євреї, як у нас в Київській губерні, а українські крамарі, а найбільше сидять в крамницях жєнщини. В Борисполі не було ні однієї крамниці єврейської; в Хоролі та Лубнях було кілька крамничок. В самі Полтаві я бачив десяток дрібненьких

крамничок з галантереями, де сиділи євреї; а решта більших магазинів належали до українських купців. І нігде не бачив магазинів та крамниць, де сиділи б великороси. Тепер у ті міста насунулась половина купців євреїв з Білорусії. І на цей раз добродієві Струве треба б було говорити по статистичній перелічці великоруських купців в тому краї, треба б знати лік та число хоч би розносних перекупців в Лубнях та в Черниговщині, їх певно вийшло б не дуже багацько. Бо не пішли ж крізь землю і не зникли там усі українські купці та перекупці й перекупки.

Що Україна животіє тільки великоруською, це б то великоруськими капіталами, торгівлею, промислівством та ремеслом, усе це говорить в д. Струве знезнавки, наздогад, навманя, бо він підтягує й підводе під зумисне взяту тему про „общерусскую“ (це б то про великоруську) культуру. Неможна ж запевняти завзятущо, що Україна животіє великоруським земляним вугіллям, залізом та сахаром або великоруським хлібом, бо всім відомо, що сахар не привозять з Москви, а вивозять в Москву із Kiїва. В останні десять год вже з'явилися в Kiївщині й агенти багаччих Саратовських фірм, що торгують пашнею. Ще пред жнивами вони прибувають в Білу-Ціркву і звідціль розходяться по всі південні Kiївщині й заздальгідь торгують пшеницю й инчу пашню на місцях, минаючи Білоцерківських та инчих скупщиків євреїв, щоб не брати пашні з рук цих посредників і скуповувати пашню прямо в дідичів, духовенства й заможніших селян; цей волжський „капіталізм“, вештаючись по селах та вертячись меж селянами, нахапався української мови, і ці агенти навіть роз-

мовляють по-українськи с хазяїнами в ресторані, де звичайно обідають в літку вкупі з ними.

Усе це, вище згадане мною, в д. Струве тільки прелюдія, чи передне слово до того, що він каже в другі половині своєї статті. Все це примитиковано й приточено до тих тенденційних умовиводів, що Українці мають потяг до якогось „партикуляризма“ в мові, в просвіті і загалом в культурі, це б то до одрізніння од великоруської мови й просвітності. Само по собі, що він тут все збільшує, з мухи робе слона, сам наводе на себе усякові страхи та острахи, як наводять їх на себе усі великоруські націоналісти і в Kiїві, і в Петербурзі. Це в його виходе истино—„страхи — на ляхи“, як у нас кажуть в приказці. Тут він при нагоді згадує й за Драгоманова, й за якісь українські „читальники“, це б то читанки для народа, на 15 (чи й білше) усякових великоруських та українських підмовах, для народньої просвіти; нагадує про потяг в українців розвинути й росповсюдити в народі національну самосвідомість і бачить в цьому якусь небезпешність, мовляв, для усієї Росії. Ці острахи в його такі великі, що він робе поклик до великоруського суспільства встати проти цих потягів та силкуваннів „усіма силами й усяковими способами“. І кому пошкодить національна самосвідомість в нашому народі? Ці острахи в його такі чудні (а може й удавані?), що він наговорив, наказав три мішки гречаної вовни, та всі три „неповні“, як кажуть у приказці, і з цієї причини неварто навіть розводитися за їх і войдуватися з ним в полеміці та в змаганнях. Уся ця його премудрість давно відома нам, і її чуєш завжди од усякових великоруських націоналістів, і навіть

од наших українців: Савенків, Юзефовичів та од д. Андрія Стороженка, котрий недавнечко в свої брошюрі „Українофільство“ наговорив, наказав такої ж самої нісенітници цілу чумацьку паровицю. С такими добродіями навіть не варто розпочинать полеміку, бо тепер пішла така поведєція, щоб цим зробити собі кар'єру, або засвідчить прилюдно й голосно за свою добронадійність.

Д-й Струве на прикінці своєї статті стикається на небіжчика Пипіна, котрий в свої сторії руської літератури пише, що загальна літературна книжна мова повинна бути одна для великоросів і для українців. Але колись передніше Пипін мав инчий правдивіший погляд на цю справу, доки не став членом Академії Наук. Я в свій час дав йому одповідь в свої статті „Українство на літературних позвах з московщиною“, виданій в Галичині, і тільки додаю, що проф. Петров в своїх двох книжках: „Історії української літератури“ XVIII та XIX віків, каже, що історія української літератури має свої опрічні, самостійні коріння з давніх давен, ще од 1635 року, коли писав українською мовою свої утвори Гаватович, а потім писав Некрашевич ще до Димитрія Ростовського; а переклади евангелія зъяились ще ранче, од того часу, як Лютер переложив Библию з латинської мови на народню німецьку, і од того часу пішло по Європі і по Україні таке саме рушіння, щобшироко розповсюдить Библию й евангеліє меж усякими народами. Перший і може найдавніший писаний українською мовою акт це був універсал (указ) відомого литовського великого князя Ягела 1410 року на Україну, до тамошніх князів, після того, як він був обраний в

Кракові за короля Польщі, Литви й Русі. Відома річ, що й „Литовський Статут“, виданий двічі ще в XVI віку, був написаний таки гарною для свого часу українською мовою.

Нарешті мене дивує те, що д. Струве, говорячи за українську мову, зовсім не згадує за книжню літературну й наукову-галицьку мову. Може быть, що він її гаразд не знає й не цікавиться нею, а може й нехтує книжню галицьку мову, як надто робляну, як остачу й спадщину стародавньої мови Київських вчених, пущену в книжки в супрязі з німецькою народньою мовою й ледві спаровану з українською народньою. Але чи так, чи инак чи спарується, чи розпарується з нашою мовою галицька книжна мова не дармує в книжках без вжитку на користь суспільства і служить за орудник всебочної культури в Галичині, як орган просвітности народа, і як орган науки в гімназіях і на кафедрах в університеті у Львові та в Чернівцях, так само, як усякові мови на світі, навіть мови в невеличких ницїй, як от Португальська, Сербська, або навіть мови не державних народів, як от Ірландська, кельтська, провансальська або й арабська, ім зовсім таки не завадить їх література, а ще й сприятиме широкому розвитку культури в масах. І в Австрії правительство ні трошки не боїться ж „національної самосвідомости“ серед численних народів своєї держави й не наводять на себе якихсь страхів та острахів за небезпешність свого життіння.

Ів. Нечуй-Левіцький.

Пам'ятник Запорозцям, що першими прибули на Кубань.

Кубанські козаки—це нащадки колиш-

найських гирлах заснувало так звану Дунайську Січ, де затримувались звичай та порядки Січі Дніпрянської. Але немало січовиків лишилося на своїх попередніх місцях, зосталося „вірними“, як тоді каза-

ли, російському урядові. Прості козаки з де більшого розсілися по тих слободах, що заснував уряд в межах „вольностей“ Запорозьких; їх було повернуто в „казьоніх поселян“, се б то вони стали „крестьянами“. Значні січовики, от як куренні отамани, осавули та всякі полковники зазнали більше ласки та прихильности уряду: за ними zostавлено їх зімovníки, як їх власність, надано їм земельні маєтки та російські військові і гражданські чини. Уряд робив заходи, щоб примирити козаків з фактом знищення Січі. У 1779 році було оголошено амністію й тим січовикам, котрі втікли в Туреччину.

На великому просторі сучасних Катеринославщини й Херсонщини, по слободах, селах і власних хуторах жили собі запорожці, сумуючи за старою Січчу, й не вважаючи на безрадісну дійсність, мріяли про збудування нової Січі; вони певні були, що „Запорозжя буде колись треба“. І не марно вони мріяли. Років через 10 після зруйнування Січі сам „Грицько Нечоса“, се

ніх Запорозжців. Після зруйнування Січі у 1775 році багато запорозьких козаків перейшло на турецьку територію і там у Ду-

б то князь Потьомкин, переконався, що для захисту нашого краю й здійснення широких планів російського уряду що до Туреччини

козаки Запорозьські дуже потрібні. І от він розпочав заходи коло відродження Запорозжя. Січовикам тільки цього й треба було. Такі Запорозьські старшини, як Сидір Білий, Харько Чепіга, Антін Головатий стали найжвавішими помічниками Потьомкіна і сьликали запорожців, вговорюючи їх записуватися в військо; найбільшу діяльність виявив Сидір Білий. Він жив у Херсонському повіті, у своєму хуторі, на тім саме місці, де з Малим Вингулом сходиться Гордовата балка. Коло його хутора заснувалася слобідка, котра звалася Сидорівкою (меж слободами Широкою—тепер містечко—та Шістернею). Недалеко од його, по тому ж таки Малому Вингулові, жили такі поважні старшини, як Сачаван та Живило (йодсі е село Сачаванова, або офіційально Андрієвка; місце, де був Живилів хутір, коло Широкої, й тепер зветься Живилівщиною). По слободах, що були розкидані скрізь по невеличких степових річках, жило багато запорожців. Вони охоче приставали до Сидора Білого, і в 1787 році з'явилася „військо вірних козаків“ запорожських. Кошовим було наставлено того ж Білого. Під час війни з Туреччиною (1787—1791 р.р.) нове козацьке військо зробило немало послуг державі Російській, і цариця Катерина II, після війни, „пожалувала“ цьому військові Кубанський край. Козаки стали зватися Чорноморцями. 25 серпня 1792 р. на Кубанщину прибула перша частина Чорноморців, човни їх пристали у тому місці, де тепер Тамань.

Коли у 1892 році Кубанці святкували столітній ювілей свого переселення на Кубань, тоді було ухвалено вшанувати пам'ять перших переселенців-запорозжів. Оголошено було „підписку“, стали збирати жертви на цей пам'ятник поміж козацтвом. На жаль, тільки торік було постановлено пам'ятника. Урочисте відкриття його відбулося 5 жовтня (октябрю) 1911 року, у Тамані. Проект пам'ятника зробив академик-скульптор Адамсон; він же керував і справою його постановки.

Пам'ятник уявляє з себе велику гранитну скелю, на якій стоїть вилита з бронзи постать Запорозжя; в одній руці він держить шаблю, а у другій козацький стяг. На передній стороні пам'ятника у гранитну скелю вроблено гарний мідний барельєф: висадка запорожців з своїх байдаків коло Тамані. В горі над барельєфом золотими літерами зроблено напис (звісно, по-російськи) з якого видно, кому цей пам'ятник ким, і коли його постановлено. На про-

тилежному боці скелі висічено текст відомої пісні Антона Головатого: „Ой годі нам журитися...“.

Зроблено пам'ятника дуже гарно і чепурно. Про його багато писалося минулого року на сторінках „Ради“.

В. Ст-й.

Українська гімназія.

Звіт дирекції приватної гімназії з руською мовою викладовою філії Руського Товариства Педагогічного в Рогатині з правом прилюдности за рік шкільний 1911—1912. Львів. 1912. Накладом гімназіального комітету.

З великою цікавістю й—треба щиро признатись—з де-яким занепокоєнням почали переглядати ми звіт Рогатинської української гімназії.

Багацько різних великих здобутків з усіх галузів рідної культури мають галичане. Ми звикли раз-у-раз чути про це.

Але коли попадають до рук які-небудь матеріали про українські інституції в Галичині, як от, наприклад, цей „звіт“, то несамохіль якось починаєш непокоїтись. Одже в таких виданнях галицькі українці виносять на суд широкого світу свої інституції, з матеріалів цих видно ж, які саме—що до якості—здобутки мають галицькі українці, що власне уявляють з себе ті здобутки українські, про які з таким захопленням—мало знаючи їх в дійсности—любимо ми, українці російськи, розповідати чужинцям або нашим неофітам.

Оттак і з цим „звітом“. З одного боку, з якимсь тремтячим почуттям зворушеної побожності поспішаєш переглянути *звіт про українську гімназію* (бо ж ми у себе—на Російській Україні—ще навіть

народної школи української собі не вибороли),—а в той самий час мимоволі з'являються якісь непокірні думки, чи не спромоглися українці, тяжкою боротьбою здобувши собі право засновувати українські гімназії, утворити не якийсь убогий каганець народної просвіти, прикрашений голосним ярликом „гімназія“, а справжнє просвітне огнище, яким і повинна бути в наш час кожна середня школа, що відповідає сучасним національним і загально-людським громадсько-педагогічним вимогам.

Перші сторінки звіту викликають розчарування. Розглядаючи склад „учительського збору“ гімназії, мимоволі звертаєш увагу, що дуже багато часу в науці гімназійній присвячено різним мовам (особливо таким, як грецька та латинська) на шкоду наукам природничо-математичним та іншим. Але що найбільш прикро вражає так це те, що такі предмети, яким, на нашу думку, мусить належати почесне місце в програмі кожної української школи,—в програмі Рогатинської гімназії ми знаходимо в рубриці предметів надобовязкових, поруч з навчанням співу й т. п. Це говоримо про українську історію, якій в програмі гімназії подаровано всього на всього *одну годину на тиждень і тільки в одному четвертому класі*, та цей наче на сміх зазначено, що за такий „довгий“ час проходять „історію України від року 1492 аж до найновіших часів“.

Тішимо себе тим одначе, що всі ці зазначені прогалини в програмі української гімназії залежать, звісно, не од злої волі українських просвітних діячів, а од офіціальних програмових вимог австро-польського уряду.

Прикрі вражіння, нав'яні зазначеними хибами, потроху зникають геть під впливом світлих вражінь дальших сторінок звіту, коли починаєм знайомитись, так мовити, з громадсько-педагогічною організацією молоді української гімназії.

Так недавно почала існувати вона, так мало має коштів, не має ще навіть власного доброго будинку,—а як багато заведено вже в життя її ріжних здорових здобутків сучасного шкільництва. Учні складають з учителями одну велику, сильну духом, сімью, яка спільними заходами витворює рідну школу, заводить здорові педагогічні традиції. Вчителі радо йдуть на зустріч просвітнім змаганням шкільної молоді й допомагають засновувати різні школярські гуртки, в яких жива гуртківська праця витворює українському громадянству жвавих і взятих діячів.

Третій рік, наприклад, при гімназії існує самоосвітній гурток „Наукова читальня“, який складають учні IV й V класів. Протягом шкільного року двічі на тиждень, в великому числі сходяться учні до найбільшої зали гімназії, читають різні українські часописи й книжки; хто не читає,—може забавлятися в сусідній кімнаті ріжними товариськими іграми; часом слухають реферати з прочитаних книжок, ведуться також жваві розмови на різні теми з внутрішнього життя гімназії або життя учнів.

Так протягом минулого року таких зборів було всього 55. Ріжні питання що до охорони шкільної дисципліни й охорони доброго імени школи, передплата українських часописів, заснування щадничих (зберегательних) шкільних кас, придбання шкільного прапора, влаштування екскурсій, святкування 100

літнього юбилею М. Шашкевича, роковини смерті Шевченка, численні реферати*) учнів і вчителів—такі справи обговорювали учні на тих своїх зборах.

Зібрані, яко членські 10 сотикові вкладки, гроші витрачалися на книжки для бібліотеки гуртка.

Досить вказати на все це, щоб зрозуміти, яким дійсно корисним вкладом в історію гімназії буде діяльність такого й усякого іншого подібного гуртка!

На таких же умовах, як і перший, засновано в гімназії й природничий гурток, члени котрого протягом року виготовляли цілий ряд рефератів, як от „про розвиток життя на землі“, „про затьміння сонця“ й багато инш.

Велику увагу звертає гімназія, як видно з звіту, на читання книжок, на ілюстрацію викладів світляними малюнками чарівного лихтаря, на фізичне виховання учнів, екскурсії, то що.

З „звіту“ добре видно, що вчителі—працьовники української гімназії—не боялися праці, не обмежувалися одним тільки формальним виконанням своїх обов'язків, не цуралися нічого з того, що може мати вплив на добре виховання учнів. Поруч з иньшими інституціями вони заснували щадничі шкільні каси.

Молода гімназія зважилась навіть на те, до чого багато старих шкіл ще навіть не додумалося. З великою розважністю, обережно, крок за кроком вона заводить поміж учнів такі величезної ваги й разом з тим величезної ж трудності інституції, як так звані судей-

ські лави й шкільні громади на зразок дуже корисних, але на жаль, мало ще відомих і не поширених, спроб проф. Продінгера.

Ще з більшим зацікавленням продивляешся ті сторінки „звіту“, де подаються відомости про фінансовий бік організації гімназії. Тут знаходимо силу зразків великої жертволюбности галицького українського громадянства. Як найясніший приклад такої жертволюбности, треба зазначити великий „княжий“ дар гімназії відомого прихильника українських шкіл, селянина Івана Телевяка. Він сам приїхав одвідати гімназію й привіз їй 1000 корон.

Приватні жертви взагалі складають значну частину бюджету гімназії. Серед жертводавців перше місце займають галицькі селяне й духовенство. Чимало грошей прислали також українські переселенці з Америки. Учні гімназії і в цій справі беруть жваву й славу участь. Вони не тільки жертвують сами, а ще й збирають скрізь (головним чином колядою) жертви „на свою“ гімназію. Приклад дають їм вчителі, що теж обіклали себе певним податком на школу, якій і без того віддають вони багацько праці.

При гімназії існує скільки інституцій для допомоги шкільній молоді, а також спеціальні фонди. З таких інституцій треба зазначити товариство „Шкільна поміч“, яке утримує бібліотеку для убогих учнів, складену жертвами самих учнів, видає допомоги убогим учням, а також вибудувало дім для бурси. Таких бурс при гімназії зараз дві. Одна з них належить Руському Товариству Педагогічному.

Стіпендій гімназія має зараз, на жаль, дуже мало. Найбільше стіпендій видає учням гімназії (6) Львівська „Просвіта“.

Ось теми кількох рефератів учнів цього гуртка: „Життя М. Драгоманова“, „Обновлення української літератури“, „Життя й діяльність Б. Грінченка“, „Шевченко на заслани“, „Релігійні вірування українського народу“ та инші.

Як вельми радісний факт, значимо славний учинок д. Бориса Мачеха, поміщика з Російської України. Він прислав гімназії заяву, якою наклав на себе обов'язок присилати що-місяця по 30 корон на удержання одного учня в Рогатинській гімназії з Російської України. Потім той учень, коли скінчить науку, мусить повернутися на російську Україну.

Закінчуючи огляд, подамо де-які відомости з цікавих статистичних таблиць звіту.

Рогатинська гімназія має вже 5 класів, яким вже надано права урядових шкіл.

Учнів набралось так багато, що перший і другий класи, крім основного, мають ще аж по три паралельних відділи та ще третій і четвертий класи по одному. Всього учнів в 5 класах 534 та, крім цього, ще приватних учнів 85.

З цих 534 учнів українську мову вважають рідною 533 душі, а 1—німецьку.

Що до віри учні поділяються так: уніятів 510, православних—1, католиків—5, лютеран—1, іудеїв—17.

Більшість учнів не з самого міста Рогатина, а з Рогатинського повіту; всі гімназисти галичане, крім одного з Росії.

Нас, російських українців, що звикли бачити по гімназіях лише панських дітей, бо так звані „кухаркині діти“ у нас дуже неохоче пускають до середньої школи,— сильно вражає статистична таблиця про „стан родичів“ учнів. З 534 учнів—431 це діти селян і міщан, решта ж дрібними групами поділяється між ріжним іншими станами; між іншим, дітей народніх вчителів—12, духовних особ—19, купців і промисловців 17, ремісників—17, робітників 18.

Розглянувши отак звідомлення, ми вже не почуваємо ніякого непокою й непевности. Соромно навіть за те маловірря, що було з'явилось в нас з початку. Бачимо, що дирекції української гімназії в Рогатині було що виносить на суд широкого світу.

І задоволення, і радість, і навіть гордість почуваємо ми, бо бачимо, що в Рогатині українська суспільність силою живого й щирого змагання до рідної освіти спромоглася й собі утворити таку середню школу, як, мовляв, і „у людей“, навіть більше: не тільки таку, як і „у людей“, а таку (сміливо кажемо це!), до якої ще тільки прагнуть „люде“, яку й вони собі ще тільки утворюють!

Нагадуючи, що Рогатинська гімназія все ж таки досі дуже бідна на кошти, що вона ще не має багато де-чого з того, що потрібно для успішної роботи кожній школі, закінчимо свою замітку закликком дирекції Рогатинської гімназії, яка в своєму „звіті“ звертається до української суспільности з таким проханням:

„Ти бачиш, як народ рветься до гарної будучности і йде до неї шляхом золотого сонця освіти. Роби усе, що в твоїй силі, щоб те бажання свідомости у нього скріпити!“

Евген Малій.

З українського життя.

Гулянка Катеринославської „Просвіти.“

16 і 17 юня одбулась таки гулянка нашої „Просвіти“, що мала одбутись іще в кінці мая, та дощ перешкодив. Одкладено було тоді гулянку на тиждень, та тут знов

повстали всякі перешкоди, і аж в половині юня пощастило одбутити гулянку. Такий пізній час призвів до того, що на гулянці не було багато з тих городян, що повиїздили влітку з Катеринославу. Знов же таки й адміністрація Потьомкинського парку, де одбулась гулянка, повела справу так, що „Просвіта“ не могла багато заробити, хоч народу на гулянці було чимало, не вважаючи й на дощ, що пішов на другий день. Усього заробила „Просвіта“ 175 рублів чистого прибутку, і ці гроші пішли на користь Мануйлівської філії „Просвіти“, для якої мети й улаштовано було гулянку. За те моральний і художній успіх гулянки був дуже великий, і хто тільки не був на ній, усі в один голос вихваляли гулянку.

Програма гулянки була досить широка і різноманітна. Співав чималий мішаний хор під орудою д. Копаниці. Співало двоє відомих уже добре Катеринославській публіці кобзарів: Степан Пасюга і Григорій Кожушко. Показувано малюнки кінематографу, грав оркестр воєнної музики. Але найбільший успіх мала „троїста“ музика під орудою д. Динабургського: скрипка, бубон, бас та сопілки. Грали звичайні народні пісні, але так жваво, з таким хистом, що захопили усю публіку, що була на гулянці. Найбільше людей стояло коло „троїстої музики“ і викликало її на „bis“ без кінця. Добрий успіх мав також хор і кобзарі.

У саду, на великій площадці над Дніпром, було влаштовано „Сорочинський ярмарок“. Було побудовано яточки, і в тих яточках дівчата, убрані в українську національну одягу, продавали усякий крам: гончарні вироби, плахти, рушники, вишивки, хусточки, стрічки, намисто, дерев'яні вироби, листовні картки і

т. інше. Торговля йшла дуже жваво. Особливо добре розходились дрібні речі,—гличики, мисочки, дерев'яні ножики, намисто і всякі такі речі. Сливе усе, що продавалось на тому ярмаркові, було привезено з Полтави та з Харькова, куди просвітяне спеціально їздили, щоб накупити краму в українських крамницях. Взагалі упорядчики гулянки мали багацько клопоту з її улаштуванням та й видатків було багато, аж кілька сот карбованців. І хоч прибуток був малий, за те „Просвіта“ піддержала добру славу своїх вечорів та гулянок, публіка була дуже задоволена, і довго ще ішли балачки про просвітянську гулянку між городянами.

Учительські курси у Катеринославі. Цього року, як і торік, Катеринославське губернське земство упорядкувало літом курси для народних учителів. Лекції читалися в аудиторії гірничого інституту, де вчителі мали собі й притулок. Зїхалося з усієї губернії багато вчителів, коло 300 душ. Серед лекторів був і проф. Д. І. Еварницький, який читав курс археології Катеринославщини (2 лекції). Він також давав сам пояснення учителям, коли вони одвідували музей Поля. Лекції проф. Еварницького мали найбільший успіх, і коли курси закінчилися, то йому було піднесено адресу українською мовою. Текст цієї адреси такий:

„Глибокошановний Дмитре Івановичу! Настав час, коли розум людський все більше й більше розкриває таємниць, що нерозгаданими спокоєм віку стояли перед людністю. Той розум людський сягав в безмежні простори неба, спускався в підра землі, в бурхливе життя людей, в складну природу людської душі і вияснював крок за кроком те, що инколи здавалося для людскости вічним знаком запитання. В історії перемоги людської думки над складними та нерозгаданими таємницями ми багато знаєм славних імен, що клали свої сили, своє життя, аби

збагатити скарбницю людської культури, і до таких славних імен залічуем і Вас, шановний Дмитре Івановичу! Ваша наукова робота на користь Неньки—України, що минулу славу нашого народу рознесла по всіх просторах нашої і чужої землі—ця робота гучно промовляє про Вас,—як про вірного і широкого сина своєї батьківщини, і ми—народні вчительки та вчителі Катеринославських вчительських курсів, розуміючи добре, яку вагу має Ваша праця для науки взагалі і для своєї батьківщини з окрема,—складаем Вам щирю поляку, як українському ученому. Разом з цим висловлюем сердечну вдячність за талановите читання лекцій по археології і за ті пояснення в музеї, котрі у слухачів викликали замилювання і пошану до минулих часів історії нашого народу. Року 1912. Липня 9 дня.

Під адресою підписалося 150 учителів і учительок.

Офіційно на курсах не було ні одного читання, присвяченого Україні, як що не рахувати курса археології проф. Еварицького. Роспорядчики курсів подбали про те, щоб не допустити на курси українського духу, так наче б це була якась лиха зараза. Під кінець курсів народні учителі полтавці, які теж слухали лекції на літніх курсах у себе в Полтаві, прислали нашим курсистам телеграфне привітання українською мовою. На це Катеринославці одповіли телеграмою—теж по українськи. Таке ж саме привітання і теж по-українськи вони подали і в Київ на вчительські курси.

Коли курси закінчились, то було улаштовано 12 юля урочисте закриття їх у великій аудиторії горної школи. Говорилися промови, говорив предсідатель губернської земської управи Абаза, роспорядчик курсів Руновський (директор учительського інституту у Катеринославі), а за ними промовив і член губ. управи Яковлев. Промова д.

Яковлева така характерна, що ми її містимо тут цілком, так, як її було переказано у місцевих газетах.

„Мова моя, панове вчителі, почав д. Яковлев, може здається вам чудною, і ви може побачите в ній політику і усміхнетесь, але я мушу сказати вам правду, як гласний земства і багатолітній екзаменатор: у школі чим далі, то все менше понятливі й розвинені стають учні; в старій школі розум працював більше. Цю появу я пояснюю тим, що більша частина з поміж вас занадто прихильна до малоруського наріччя. Покиньте його і звернітеся до єдиної мови, мови руської, мови держави і літератури, мови Пушкіна, Гоголя, Толстого. Та й справді. Учень читає: „на окнѣ были двѣ книжки, обѣ въ красныхъ переплетахъ“. І без того ясно. А вчитель перекладає: „на вікні були дві книжки, обидві у красненьких переплетахъ“. Ну, до чого це? Просто трата часу, затемнення ясного. Неможна в один і той же час утворювати мову і руйнувати її. Єдина Росія—і єдина мова, не можна забувати, що малоруська мова це тільки наріччя. За Володимира усі говорили одною мовою, потім прийшли татари, і почалось розділення. А тепер пішло переселення, малороси мішаються з великоросами, і треба думати не про розєднання, а про обєднання. Щодо курсів, то можу одно сказати: в цьому році працювали більше, як торік, і лектори хвалили“. Хтось пробує плескати цій промові, але його приглушили свистом. Учителі мовчки висловили, що не згодні з думками д. Яковлева.

Екскурсії цього року не було, а тих 300 руб., що було визначено на екскурсію, вчителі постановили передати товариству за помози бідним учителям.

Редантор-видавець К. КОТОВ.

У КАТЕРИНОДАРІ можна передплатувати „Дніпрові Хвилі“ і купувати окремі №№ на роздріб у книгарні Д. К. ЗАПОРОЖЦЯ, на Красній вулиці.